ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

УДК [1:291.1]:003

Швьобель Христоф
доктор богословських наук,
професор Вищої духовної школи,
Університет Сент Ендрюс,
Велика Британія

ФІЛОСОФІЯ ТА РЕЛІГІЙНА ФІЛОСОФІЯ

Анотація. В центрі уваги цієї статті перебувають відношення між філософією та релігійною філософією. Спочатку розглянуто особливості розуміння дійсності у філософських дисциплінах, зокрема у логіці, етиці, метафізиці, також в контексті позиції американського філософа та представника семіотики Чарльза В. Морріса. Наприкінці вказано на головні риси релігійної філософії та її відношення до філософії.

Ключові слова: філософія, релігійна філософія, дійсність, Чарльз В. Морріс, семіозис.

Аннотация. В центре внимания этой статьи находятся отношения между философией и религиозной философией. Сначала рассмотрены особенности понимания действительности в философских дисциплинах, в частности в логике, этике, метафизике, в том числе в контексте позиции американского философа и представителя семиотики Чарльза В. Морриса. В конце указано на основные черты религиозной философии и ее отношение к философии.

Ключевые слова: философия, религиозная философия, действительность, Чарльз В. Моррис, семиозис.

Abstract. In the article the relation between the philosophy and the philosophy of religion is pointed out. At first the features of the understanding of reality in philosophical disciplines, especially in logics, ethics, and metaphysics, including the position of an American philosopher and semiotician Charles W. Morris are reviewed. At last the main characteristics of the philosophy of religion and its relation with the philosophy are given.

Key words: philosophy, philosophy of religion, reality, Charles W. Morris, semiosis.

Постановка проблеми. Філософію в її різних різновидах можна визначити як родину діяльностей, в яких люди намагаються краще зрозуміти свою взаємодію з дійсністю, при цьому вони роблять останню предметом уваги, на котру рефлектують [а]. Така спроба націлена на те, щоб категорично наголосити на тому, що саме під час взаємодії людини з дійсністю здається як саме собою зрозуміле.

Філософствування перериває набридливість повсякдення та намагається прояснити те, що у вимогах повсякдення здається як дещо само собою зрозуміле. Ця спроба прояснення має своєю передумовою те, що взаємодія людини з дійсністю є значною (тобто говорить щось про дійсність та про взаємодію людини з дійсністю), оскільки вона є діяльністю, яка характеризує, – у відношенні до дійсності, яку характеризують. Це відношення є предметом філософської уваги.

Виклад основного матеріалу. Тому філософствування завжди робить свої внески до теорії дійсності та до теорії характеристики дійсності. На підставі відносин між людськими актами характеризування та охарактеризованої дійсності в центрі філософської діяльності завжди перебуває питання істини в її різноманітних формулюваннях. Метою філософствування є підвищення само-транспарентності людської взаємодії з реальністю [б].

Таку спробу можна визначити як конституційний елемент усіх філософських зусиль в самих найрізноманітніших формальних та матеріальних способах рефлексії. Даній меті слугують різноманітні форми діагнозу та терапії стосовно взаємовідносин людини з дійсністю, котрі охоплюють різні стратегії реконструкції, аналізу, інтерпретації, пояснення та понятійного пере-опису.

Різні дисципліни філософії у їх своєрідності та у їх взаємовідносинах між собою можуть виводитися із структури взаємодії людини з дійсністю, якщо їх фундаментальний характер розуміється як діяльність характеризування стосовно дійсності, котру характеризують [в]. Класичний аналіз семіозису (тобто «процесу, в якому дещо функціонує як знак»), котрий слідує теорії відомого американського філософа та представника семіотики Чарльза В. Морріса (Charles W. Morris, 1901–1979), розрізняє три взаємопов'язаних виміри застосування знаків [г]: синтаксичний вимір (відношення знаків до інших знаків), семантичний вимір (відношення знаків до того, що вони означили) та прагматичний вимір (відношення між знаками та тими, хто використовує знаки).

В той час, коли в *логіці* предметом дослідження є відношення знаків між собою, *метафізика* та *теорія пізнання* концентруються різними способами на відношеннях між знаками та тим, що вони означають. При цьому метафізика розвиває втілення того, що характеризується/означається завдяки ключовому питанню структури та підґрунтя дійсності, а теорія пізнання розвиває теорію означення/характеристики на підставі ключового питання щодо правильного означення/характеристики та умов його можливості. Якщо *етика* розуміється як теорія

правильної дії/поведінки, то тоді для неї основоположним є прагматичний аспект використання знаків у формулюванні етичних чеснот, добра та обов'язків.

При цьому підпорядкування/поєднання окремих вимірів між собою й тим самим – питання послідовності їх положення за рангом є самим предметом філософської рефлексії; воно призводить до результату з різними пропозиціями щодо підпорядкування, котрі за своїм характером є пропозиціями інтерпретації щодо погляду на взаємодію людини з дійсністю.

Філософські концепції можна розрізняти в залежності від їх відповідей на питання: який вимір використання знаків є первинним, та які ситуації виникають в результаті поєднання різних вимірів із цього постулату первинності? Філософські позиції можна розрізняти в залежності від різних трактувань вимірів, котрі вони вважають первинними в рамках окремої філософської концепції. Тому критичні дискусії між позиціями та концепціями у філософії завжди одночасно також є спором про те, що саме повинно розумітися під терміном «дійсність», та яку інтерпретацію слід надати «взаємодії/інтеракції людини» з дійсністю.

Навпаки, критичні дискусії щодо того, чим саме є «філософія», котрі супроводжують історію філософії та підтримують її хід, є власне спором про характер та інтерпретацію взаємодії/інтеракції людини з дійсністю та її відношенням до того, що саме розуміється під терміном «дійсність».

Релігійна філософія може розумітися як філософська рефлексія стосовно релігійної форми життя та її образу вираження, або як порівняльна філософська рефлексія стосовно різних релігійних форм життя. Предметом дослідження при цьому є вид та спосіб того, як са́ме певне релігійне розуміння дійсності, котре виражається в особливій формі застосування знаків, відноситься до філософського дослідження інтеракції/взаємодії людини з реальністю.

Таким чином, центральною темою релігійної філософії є порівняння та контраст релігійних розумінь дійсності з філософськими теоріями дійсності, а також вид і спосіб того, як

можна означити/охарактеризувати дійсність. В принципі в релігійній філософії всі питання філософського само-просвітництва взаємодії людини з дійсністю є вірулентними, тобто життєво-здатними. Вона також розділяє мету установлення більшої само-транспарентності стосовно взаємодії/інтеракції людини з дійсністю. На горизонті такого філософського зусилля релігійна філософія застосовує критерії публічної дискутабельності та спірності до релігійних претензій на істину.

Отже, тією сферою, де перехрещуються філософська інтерпретація дійсності та богословське викладення релігійного розуміння дійсності, є саме питання щодо істини, тобто питання щодо відношення людських актів характеристики/означення до дійсності, котру вони означають/характеризують. Саме в концентрації на цьому питанні одночасно й полягає специфіка богословської реконструкції та викладення обґрунтування релігійних претензій на істину. Отже, тут є чинним наступне: чим більше філософською є релігійна філософія, тим більшою є сфера її взаємодії/інтеракції з богословським викладенням релігійного розуміння дійсності.

Розглядаючи певне релігійне розуміння дійсності як особливу форму взаємодії людини з дійсністю, філософське дослідження застосовує загальні критерії, котрі з перспективи філософії можуть використовуватися щодо будь-якого розуміння дійсності, також стосовно релігійного розуміння дійсності. Внутрішня аргументованість релігійної системи знаків так само дискутується стосовно критеріїв аргументованості, котрі у філософії застосовуються щодо інших систем знаків, які висувають претензію виражати взаємодію/інтеракцію людини з дійсністю.

При цьому все ж слід звернути увагу на те, що релігія та філософія співвідносяться одна з одною не просто як часткове/окреме та загальне. Кожна релігія завдячує особливій події обґрунтування, котра визначає її специфічну перспективу взаємодії з дійсністю. Релігійне розуміння дійсності, котре формулюється виходячи із цієї перспективи, має однак претензію на універсальну істину та чинність, при цьому таке розуміння взагалі проектує певне поняття дійсності.

Навпаки, філософські зусилля націлені на те, щоб зробити транспарентною/прозорою взаємодію людини з дійсністю для самої себе, на універсальну істину та чинність, оскільки вони роблять основним центром своєї уваги відносини між людськими актами характеризування/означення та дійсністю, яка характеризується/означається. Але це відбувається завжди виходячи із особливої, закарбованої у культурному відношенні перспективи, з якої конструюється відношення до загального.

Висновок. Таким чином, в релігійній філософії зустрічаються дві різні форми співвідношення особливого/часткового та загального, котрі у своєму відношенні і є предметом релігійно-філософського дослідження.

Список використаних джерел:

1. Härle W. Systematische Philosophie: eine Einführung für Theologiestudenten. München u.a.: Kaiser u.a., 1982. 272 S.

2. Herms E. Die Einführung des allgemeinen Zeichenbegriffs. Theologische Aspekte der Begründung einer reinen Semiotik durch Charles W. Morris. *Neue Zeitschrift für systematische Theologie und Religionsphilosophie: NZSTh 20* (1978), 16–38.

3. Morris Charles W. Foundations of the Theory of Signs // Otto Neurath (ed.), Foundations of the Unity of Science: Toward an International Encyclopedia of Unified Science, Chicago/London, 1938. 59 p.

4. Paulsen F. Einleitung in die Philosophie. 27. u. 28.Aufl. Stuttgart & Berlin: Cotta, 1916. XVIII, 466 S.

5. Schwöbel Ch. Systematische Theologie und Religionsphilosophie: Bemerkungen zu ihrer Verhältnisbestimmung. *Neue Zeitschrift für systematische Theologie und Religionsphilosophie: NZSTh* 38 (1996), 284–297.

Примітки автора:

а. Вираз «взаємодія/інтеракція людини з дійсністю» розуміється тут лише як вираз-заміна, котрий свідчить про тематичну сферу, яку у змістовному відношенні наповнюють різні філософські концепції різноманітними способами.

б. Лише на основі думки про само-транспарентність взаємодії людини з дійсністю виникають подальші визначення філософії. Наприклад, з цієї думки можна вивести те, чому саме філософська рефлексія тематизує ціле/цілісність. На думку відомого німецького

філософа Фрідріха Паульсена у його праці «Вступ до філософії» (1916) саме це є всеохоплюючим визначенням філософії: «В самому загальному сенсі слова вона є ніщо інше, аніж спроба – яка постійно повторюється – отримати цілісність уявлень та думок про форму та взаємозв'язок, про смисл та значення усіх речей». Див.: Friedrich Paulsen, Einleitung in die Philosophie, Stuttgart/Berlin. 27. und 28. Aufl. 1916, 2.

в. Порівняй детальну пропозицію виведення розподілу філософії із структури семіозису у праці «Систематична філософія» (1982) Вільфріда Герле. Див.: Wilfried Härle, Systematische Philosophie, München/Mainz 1982, 51–59.

г. Порівняй наступні праці: Charles W. Morris, Foundations of the Theory of Signs, in: Otto Neurath (ed.), Foundations of the Unity of Science: Toward an International Encyclopedia of Unified Science, Chicago/London, 1938, Dt: Grundlagen der Zeichentheorie, München 1972. Також дивись: Eilert Herms, Die Einführung des allgemeinen Zeichenbegriffs. Theologische Aspekte der Begründung einer reinen Semiotik durch Charles W. Morris, in: NZSTh 20 (1978), 16–38.

З німецької мови переклав Володимир Абашнік

Schwöbel Christoph. Philosophy and Philosophy of Religion